

MARIUS COSMEANU

EGY MAGYAR ÉNEKES „NEMZETKÖZI” KARRIERJE A CEAUȘESCU-ÉRÁBAN

BESZÉLGETÉS NAGY MÁRIÁVAL

A kommunista diktatúra végén Romániában egy zenésznek nem volt lehetősége arra, hogy életútja jelentősen eltérjen a kor hivatalos kultúrpolitikájától, vagy hogy „ügyeskedjen” azért, hogy elágazási alternatívákat találjon. A képlet egyszerű volt: ha zenei karriert szeretnél volna, nem tudtad megkerülni a rendszert, kiegyeztél vele. Ráadásul, ha még ebbe a keretbe kisebbségiként is léptél be, akkor tovább bonyolódott a helyzet. Mindezek ellenére *Nagy Mária* – a színpadi fellépésének, megjelenésének, illetve a nyugati sztároktól (Bonnie Tyler, Suzy Quatro vagy Donna Summer) átvett repertoárjának köszönhetően – a megszokottól eltérő művészi képet jelenített meg.

Egy kis székely faluból indulva a hetvenes évek végére eljutott a kor egyik legjelentősebb kulturális mozgalmába, a vitatott megítélésű költő, Adrian Păunescu által irányított *Cenaclul Flacăra*-ba, ahol a kor ismert romániai zenészeivel és együtteseivel turnézott. Művészi teljesítményének elismertsége, befutása a televíziós megjelenés után vált egyértelművé.

Az orwelli nyolcvanas évek közepén úgy döntött, hogy távozik az országból, de nem politikai alapon és nem Nyugatra, hanem fellépni ment Nyugat-Afrikába. Egyiptomban és Marokkóban olyan személyiségek előtt énekelt, mint Omar Sharif vagy Károly herceg. Aztán Marokkóba, Jemenbe, majd Franciaországba, s végül Dániába került, ahol férjhez ment. Az interjú Magyarországon készült vele, a Velencei-tó melletti új lakásában.

– *Hogyan lettél énekes?*

– A Ditró melletti Gyergyóremetén születtem. Amikor – a család harmadik gyermekeként – megszületett a húgom, akkortájt az állam, hogy a gyerekvállalást támogassa, 1000 lej egyszeri támogatást is adott. Én, ahelyett, hogy édesanyám hogyléte vagy a húgom felől érdeklődtem volna, inkább azt kérdeztem, hogy megkapta-e a pénzt, hiszen harmonikát szerettem volna vásárolni. Úgyhogy ahogy megkaptuk a pénzt, én vettem is egy harmonikát. 999 lejbe került. Nagyon boldog voltam, addig játszottam rajta, amíg a kezem is feldagadt. Amikor úgy-ahogy megtanultam játszani, akkor elkezdtem zeneórákra is járni. Ditróban volt egy cigányzenész család, melynek egyik tagja

a helyi líceum zenetanára volt. Ők voltak a Gyergyói-medence legjobb zenészei, fantasztikus muzsikusok. Úgyhogy elmentem hozzá a harmonikámmal. El tudod képzelni, mentem hat kilométert oda és hatot vissza. De mivel nagyon szigorú volt, ott is hagytam. Megköszöntem, s nem mentem többet arrafele.

Aztán elköltöztünk Csíkszeredába. Mindenekelőtt azért, mert ott jobb életkörülményekre számíthatott a család, másrészt valahol az én zenei karrierem miatt is. Édesanyám segíteni akart, hogy zenét tanulhassak és az előadói képességeim fejlesszem. Mindez 1971-1972 környékén történt, amikor én a 8. évfolyam második évharmadába jártam. Egy tömbházlakásba költöztünk, s én otthon gyakoroltam, így hamarosan mindenki úgy ismert, mint a harmonikás lány. Aztán egy idő után a harmonikát gitárra cseréltem. S vásároltam egy szájharmonikát is. Szegény édesanyám minden pénzét elköltöttem.

Gitározni az elején szintén autodidakta módon, otthon kezdtem el tanulni, majd néhány olyan zenésztől, akiket szinte minden nap hallottam a város Ifjúsági Klubjában, ami előtt naponta elhaladtam hazafele menet. Ők zenetanárok is voltak. Egyikőjük Marosvásárhelyről, néhányan a Gyimesekből, mások Csíkszeredából. Népzénet, pop- és rockzenét játszottak abban az időben.

Csíkszeredában azokban az években, ha szórakozni akartunk, főként moziba mentünk, korcsolyáztunk, jégkorongmeccsre jártunk (mentünk, hogy lássuk a hokisokat, a *helyi isteneket*). Egy nap a jégpályán odajött az egyik zenész hozzám, azok közül, akiről az előbb beszéltem, egy szakállas figura, bemutatkozott és azt mondta: „Hallottam, hogy van egy gitárod. Nem adnád kölcsön, nemsokára lesz az Ifjú Zenészek Fesztiválja, és szükségem lenne rá”. Ez 1976-ban volt. Kölcsönadtam a gitáromat, aztán néhányszor még elkérte. Egy alkalommal minden bátorságomat összeszedtem, és megkérdeztem tőle, hogy zenélhetnék-e én is velük. „Természetesen – mondta –, holnap meghallgatom a szerzeményeinket és gyakorolunk.” Énekesként léptem fel velük, később pedig a csörgődobokat is a kezembe adták. A legjobb az egészben az volt, hogy eljöhettek az iskolai órákról, és elkezdtem velük gyakorolni. Végül velük zenéltem, amíg megnyertük a *Scânteia Tineretului*¹ fesztivált. Folk Group 5-nek hívták az együttest.

– *Hány csapat vett részt abban az évben a fesztiválon?*

– Sok, nagyon sok. Majdnem az összes erdélyi városból érkeztek résztvevők. Az általunk elnyert díj nem volt a legfontosabb, de jelentős volt. Tíz díjazott volt, és valamennyiünkkel felvételt készített a televízió. Így kerültünk a Román Televízió magyar nyelvű adásába, ahol akkor Boros Zoltán volt a zenei szerkesztő, míg a Marosvásárhelyi Rádióba Borbély Zoltán hívott meg bennünket.

– *Milyen típusú zenét játszottatok?*

– Nagyrészt folkzenét. Egy évvel később, 1977-ben szintén a Folk Grup 5 együttesel első díjat nyertünk. Ezek után velük folytattam a zenélést a csíkszeredai Ifjúsági Klubban. Nagyszerű időszak volt! Egy nap az *Antena vă aparține*² részéről megjelentek Hargita megyében. Eljött Adrian Păunescu is. Ez 1978-ban volt.

– *Egészen pontosan ez a műsor mit jelentett akkor?*

– Egy tévéműsor volt, amelyet Adrian Păunescu vezetett. Megyéről megyére jártak a műsor készítői és tehetségeket kerestek. Nagyszerű dolog volt. A politikán és a hírverésen túl Păunescu felfedezett néhány igazi tehetséget. Kutatott, ezt parancsba adta mindenkinek és mindenfelé, pártvonalon is. Meghirdették a versenyt az iskolákban, minden helységben, községben, faluban azért, hogy újabb és újabb tehetségeket fedezzenek fel, minden művészeti ágban: tánc, vers, ének stb. Több száz jelentkezőt néztek meg egy-egy válogatás során. A kiválasztottakról felvételt készítettek és bemutatták a tévében. Mindezt az összes megyében külön.

Amikor Hargita megyébe érkeztek, én is jelentkeztem a Folk Group 5 együttesel, így kerültem kapcsolatba Păunescuval. Játszottunk magyar és román dalokat is, ugyanakkor népzene is. Emlékszem, Maria Tănăsétől játszottuk az „*Aseară ți-am luat basma...*”³ című számot. Teljesen megörjítettem. Sétált fel-alá, temperamentumosan, ahogy ő szokott. Tetszett neki! Néhány nap múlva bejött az iskola igazgatója az osztályunkba. Tizenkettedikesek voltunk, érettségi előtt álltunk, építészeti szakon (ha jól tudom, mi voltunk az első és utolsó évfolyam, akik öt év líceumot jártak). Az igazgató megkérdezte, hogy hol van az anyám. Megfagyott a vér az ereimben, megijedtem, mert nem tudtam, mit akarhat. Anyámmal közölte az igazgató, hogy vigyen el engem a megyei párthivatalba, mert hívatnak. Amikor megérkeztünk, bekísértek egy terembe. Ott várt Păunescu az operatőrökkel. Azt mondta: „énekelj valamit!” Egy magyar dalt énekeltem. Ez idő alatt ő jegyzetelt. Egy nagyszerű szöveget írt nekem. Egy vers volt, amelyet az általam magyarul énekelt dal ihletett. Második nap megjelent egy Mercedes a házunk előtt. Anyámhoz jöttek, hogy elmondják, felvételre visznek Kovásznára. Păunescu volt az, a televíziós hadseregével, és néhány újságíró is ott volt a *Flacăra* című folyóiratból. Elmentem a forgatásra. Victor Socaciu⁴ is vele volt. A Folk Group 5 tagjai azt mondták, hogy ők nem jönnek. Rendben – mondtam –, ahogy akarjátok. Én mindenképpen megyek.

– *Feltételezem, politikai okokból utasították vissza...*

– Nem tudom, talán. Ezek után el is váltam tőlük. Iszonyatosan beleszerettem egy fiúba, aki katona volt, és éppen a szabadságát töltötte. Minden időmet vele akartam tölteni. A probléma ott kezdődött, hogy én a nagy szerelem hevében nem mentem el a koncertekre. A zenekar tagjai még a hegyeken át is

utánam jöttek, próbáltak meggyőzni, hogy énekeljek, hisz minden számot az én hangomra írtak stb. Nem jöttem. Tudom, hogy nem volt túl szép a részemről, de hát amikor az ember szerelmes...

– *Amikor megváltál a Folk Group 5 zenekartól már a Cenaclul Flacăra⁵ része voltál?*
 – Igen. Akkor hívtak, amikor az Antena vő apartíne felvétele volt. Akkor hívták Domokos Árpádot is, ő szovátai volt, de voltak hozzátartozói Csík-szeredában.

– *Énekelt néhány nagyon „hazafias” dalt, amelyeket talán még a román nemzetiségűek sem. Kis túlzással mondhatjuk, hogy „katolikusabb volt a pápánál”.*
 – Abszolút. Az édesapja a hadseregben szolgált, más nevelést kapott. De velem énekeltem az első számokat a Cenaclulban. Ő kísért. Az első fellépésem a Cenaclul Flacărával a Republicii Stadionban volt, több tízezer ember előtt. Mindent félretéve, a Cenaclul nagyon sokat segített az indulásomnál, hogy megismerjen a közönség.

– *Mennyi ideig énekeltél a Cenaclulban?*
 – 1981-ig, de nem volt ez folyamatos. 1978-ban érettségiztem, ezután állást kaptam az Állami Építkezési Hivatal egyik kirendeltségénél. Ebben az időszakban beiratkoztam a Művészeti Népfőiskolába is, Florica Orăscu osztályába, aki sokakat elindított a pályán: Dida Drăgan, Anghela Similea, Adrian Romcescu, Gabriel Dorobanțu, Natalia Guberna stb.

– *Hogy fizettek nektek a Cenaclulban?*
 – Oh, nagyon jól kerestünk! Én előadásenként 400 lejrt kaptam. Plusz a szállás, kaja ingyen volt.

– *Mit szerettél és mit nem Păunescuiban?*
 – Nem nagyon szerettem – s ezt ő is tudta –, amikor propagandát csinált.

– *Elvonatkoztatva a közszereplőtől, mint ember milyen volt?*
 – Bonyolult lelkű figura volt. Láttam a színpadon mindenféle lelkiállapotban: viccelődni, nevetni, sírni és üvölni. Én azonban a saját utamat kerestem. A Cenaclul Flacăra érdekelt, nem Păunescu. Ráadásul én popot és rockot akartam játszani, nem annyira folkzenét. Éppen ezért nem volt a legmegfelelőbb környezet arra, amit én valójában akartam.

Ugyanakkor a Cenaclulban volt jónéhány valódi gyöngyszeme a folkzenének. Például Vali Sterian, Doru Stănculescu, Nicu Alifantis, Mircea Vintilă, hogy csak néhányat említsek. Mégsem találtam a helyemet közöttük. Én nem voltam dalszerző, nem voltak saját dalaim. Így egy adott pillanatban otthagytam őket. Összevesztünk Păunescuival. A Cenaclulban három fizetési

kategória volt: az elsőbe tartoztak az újoncok, mi voltunk a második kategóriában, és voltak az igazán elismertek. Az újoncok 250 lejt kaptak, mi 400-500 lejt, a régiek pedig 800 lejt kaptak fellépésenként. Buzăuban Păunescu visszaminősített az első fizetési kategóriába. Elpanaszoltam ezt a kollégáknak, s persze „besúgtak” nála. Ő erre felhívott, és a megszokott rendreutasító hangján hazaküldött. Később megbocsájtott. Tűvé tette az országot értem, hogy menjek vissza a Cenaclulba, de én akkor már eldöntöttem, hogy saját utamat járom.

– *Azt beszéltek akkortájt, hogy a szerelme voltál...*

– Igen persze, beszéltek. Csakhogy nem így volt. Szó sem volt ilyesmiről. Az emberek beszélnek mindenfélét, de nem ismerik a valóságot. Miután elmentem a Cenaclulból, hogy folytathassam a karrierem, átmentem a Scânteia Tineretuluihoz, akik ugyanolyan előadásokat szerveztek, amilyeneket a Cenaclul is. Énekelt ott a Roșu și Negru, Gil Dobrică és mások. Az Scânteia Tineretului Nicu Ceaușescu⁶ védőszárnyai alatt működött, így tulajdonképpen én is védve voltam...

Ott elkezdtem turnézni a Roșu și Negru zenekarral, és 1981-ben eljutottunk Tudor Vornicuhoz a televízióba. Ismert lettem az egész országban. Ráadásul elég jól is kerestem. Egy perc megjelenésért a televízióban 100 lejt kaptam.

– *A szilveszteri műsorban megjelentél valaha?*

– Nem, csak másodi, harmadik vagy negyedik csatornán [csak egy tévécsatorna volt Romániában 1989 előtt, az is csupán napi 2-3 órányi műsort sugárzott – *a Szerk. megj.*]. Mégis a televízió nagyon nagy szolgálatot tett nekem: havonta kétszer jelentem meg a tévében, mindenki szeretett. Eltérően egyesektől, akik addig énekeltek, amíg már senki nem akarta őket... Nem jelentem meg a szilveszteri programokban, mivel nem tartoztam a belső körökbe... Mellőztek. Soha nem értettem, hogy miért, fogalmam sincs. Nem is akarom tudni.

– *Hogy jutottál el Kairóba?*

– Sok művészpártnem volt, akikkel turnéztunk az egész országban. Énekesek, de ugyanakkor néhány színházzal is együttműködtem. Például a Constantin Tănase Színházzal. 1983-ban hívatott a színház igazgatója, és felajánlott egy hónapra szóló szerződést a Kairói Színháznál.

Természetesen elfogadtam. Nemcsak a piramisok miatt [*nevet*]. Így tehát elmentem Egyiptomba. Az előadásnak nagy sikere volt, és felajánlották, hogy hosszabbítsuk meg a szerződést még egy hónappal.

– *Angolul énekeltél?*

– Angolul is énekeltem, olaszul, arabul (ott tanultam valamennyit arabul). Rendszerint énekeltem Bonnie Taylor-, Suzy Quatro-, Donna Summer-slágereket, és más nemzetközileg elismert előadók dalait. Végül hazatértem, csakhogy időközben az előadást látta néhány műsorszervező ügynök. Én és egy balerina Cornel Patrichi csoportjából beszélünk az ügynökökkel (néhány kairói görög, akik jártak már Romániában és román művészeket hívtak, hogy egyiptomi szállodákban lépjenek fel). Mondtam nekik, hogy amennyiben énekesnőre van szükségük, küldjenek egy táviratot, akkoriban ugyanis nem létezett e-mail [nevet]. Novemberben hívtak az ARIA-tól,⁷ hogy elmondják, keresnek Kairóból (kértem a görögöket, hogy nekem személyesen címezzék a meghívót, különben fennáll a veszély, hogy más „hálálja” meg a meghívást...).

– *Gondoltál valaha arra, hogy ottmaradj, vagy hogy elmenj más országba?*

– Nem, soha. Karriert akartam csinálni, még akkor is, ha kezdetben ott egy senki voltam. Természetesen a legjobb számomra Romániában volt, mert itt ismert a közönség, nem volt okom, amiért végleg elmenjek, én nem éreztem a kommunizmus válságát, nem hiányzott semmi, nagyon sok mindenkire ismertem, és könnyen boldogultam. Még Magyarországra sem akartam elmenni. 1975-ben voltam Magyarországon, de összehasonlítva Romániával, művészként ott még nehezebb volt.

Végül elintéztem az irataimat, és megkaptam a vízumot. 1984-ben újra Egyiptomba mentem. De még előtte felhívott Vasile Şirli, az Electrecord⁸ akkori igazgatója, aki jelenleg a párizsi Disney Resort zenei igazgatója. Şirli ajánlotta, hogy készítsünk egy duplalemezt 12 román és magyar számmal, amelyeket Petre Magdin ír. Azt mondtam Şirlinek, hogy elkészíthetjük az albumot hat hónap múlva, amikor visszajövök Egyiptomból.

Végül egy év múlva tértem haza, mivel meghosszabbították a szerződésemet. Amikor visszatértem, felvételeket készítettem, de az ország helyzete kezdett kritikusra fordulni. Ez 1985–1987-ben volt. Egyre kevesebb volt a turné, nem volt meleg vízünk, gyakran elvették a villanyt, a televízióban más sem volt, csak Ceauşescu stb. Mások is tanácsolták, ezért hát úgy döntöttem, visszamegyek Kairóba. Az egyik legokosabb döntés volt, amelyet valaha is hoztam. Egyiptomban nagyon jól kerestem. Romániában ezzel szemben egyre nehezebb volt, a televízióadásokat is lecsökkentették. Miután visszatértem, ismét mellőzve éreztem magam. Voltak néhányan, akik támogattak, ilyen volt például Tudor Vornicu,⁹ de éreztem egyfajta elhidegülést a volt kollégák részéről. Nem voltak jelentős problémáim, de az avantgárd stílusom – nem is tudom – valahogy szokatlan volt abban az időben, úgy éreztem, félre lettem állítva. Újra visszatértem Egyiptomba, meghosszabbítottam a szerződésemet, aztán elmentem Marokkóba, Jemenbe, Franciaországba.

– *Mennyi ideig maradtál ezekben az országokban?*

– Vagy kilenc évet Egyiptomban, négyet Marokkóban, és majdnem egy évet Jemenben, szintén egy évet Franciaországban.

– *Hol volt a legjobb?*

– Sehol. Mondjuk Marokkóban jobb volt, tisztább, civilizáltabb hely, legalább lehet lélegezni. Tudod hogy van, emigrálsz, de a lelked továbbra is Gyergyóremetén marad, nem tud emigrálni...

– *Milyen hírességekkel találkoztál a külföldön töltött évek alatt?*

Többel is. Például Omar Shariffel, Ilie Năstaseval és Károly herceggel. Egy díszvacsorán énekeltem, egy zártkörű koncerten, amelyet Károly herceg tiszteletére szerveztek a Brit Kultúra Hete alkalmából, Casablancában.

– *Beszéltél vele?*

– Nem. Arra sem volt lehetőségem, hogy fényképet készítssek vele.

– *Szintén abban az időszakban kerestél a Securitate?*

– Az ARIA-nál volt egy szoba, ahova behívtak, mielőtt elhagytad volna az országot, és felkészítettek, hogy vigyázz, mit mondasz, kivel találkozol, ne beszélj a romániai helyzetről, és kérték, hogy gyakran jelenj meg a román nagykövetségen, és jelentsd mindig, ha súlyos dolgokat hallasz. Súlyos, az akkori rezsimnek... Nem kérték, hogy jelents a nagykövetségi alkalmazottaknak, akik amúgyis mind szekusok voltak, de gondolom, elvárták, hogy elmondj minden olyan dolgot, ami a Securitate elvtársainak érdeklődését válthatta ki. Mondtam: „természetesen, természetesen”. Gondolhatod, ők figyeltek meg minket, nem mi őket, na, de ez van...

– *Nem éreztél soha a jelenlétüket, amikor külföldön énekelteél?*

– Mindenhol volt kulturális attasé. A kulturális attasé jelentette mindegyik román nagykövetségen a titkosszolgálatot. Kairóban egy úr volt, akit úgy szólítottunk, John úr. Néha eljött a szállodába, hogy megnézze, mit csinálunk, de nem nagyon volt semmi, amiről jelentsen, így rövid idő után nem foglalkozott velünk komolyabban. Természetesen valamennyire nyomon követték, tudták mindig, hogy hova megyek, milyen fellépéseim vannak, mit csinálok, de nem volt különösebb problémám velük.

– *A romániai művészek egymás között beszéltek politikáról?*

– Nem, soha.

– *Féltetek, vagy nem érdekelt?*

– Nem érdekelt.

– *Politikai viccek sem hangoztak el soha?*

– De, de igen. Nagyon gyakran.

– *Mi történt az „arab korszak” után?*

– Dániába költöztem, ahol férjhez mentem. Három évet voltam ott, s közben megszületett lányom, Júlia, akit életem legnagyobb megvalósításának tartok. Most meghívtak Romániába is. Meglátjuk, hátha sikerül kiadni egy *Best of Nagy Maria* albumot, és fellépni néhány otthoni koncert erejéig...

(Fordította: Both Eszter)

Jegyzetek

- 1 *Fiatalok Szikrája*, a KISZ által kiadott azonos nevű folyóirathoz kapcsolódó fesztivál (a Szerk. megj.).
- 2 *Az antenna a tiétek: 1977 és 1981 között* Dumitru Popescu kezdeményezésére a Román Televízióban Adrian Păunescu költő tehetségkutató versenyeket szervezett ezzel a címmel (a Szerk. megj.).
- 3 „Az este elvettem a jegykendődöt...” (a Szerk. megj.).
- 4 Román folkzenész, televíziós személyiség, később politikus, parlamenti képviselő (a Szerk. megj.).
- 5 A hetvenes és nyolcvanas évek társadalmi mozgalma volt, amelyet Adrian Păunescu vezetett. Mindenekelőtt az ő verseit adták elő, de ismert költők alkotásait is, ugyanakkor anonim kezdők koncertjeitől a már befutott zenekarokig játszottak népzene, klasszikus zenét, folk- és rockzenét is. Az elején hétfőnként került sor az estekre Bukarestben, majd országos turné is indult, ahol a nagy előadótermek és stadionok befogadóképessége sokszor kevésnek bizonyult. 1973 és 1985 között összesen 1615 vers- és dalestre került sor. 1985-ben hivatalosan a ploiesti Petrolul-stadionban történt szerencsétlenség miatt (kilencen veszítették életüket a tömegpánikban) betiltották a mozgalmat (a Szerk. megj.).
- 6 A diktátor kisebbik fia (a Szerk. megj.).
- 7 Agenția Română de Impresariat Artistic – Román Művészeti Rendező Iroda (a Szerk. megj.).
- 8 A korszak egyetlen lemezkiadója (a Szerk. megj.).
- 9 Újságíró, televíziós szakember, a Román Televízió főszerkesztő-helyettese, akiről televíziós iskolát neveztek el 1989 után (a Szerk. megj.).